Biuletyn Polonistyczny

25.04.2025

Zmiany w pisowni pod lupą badaczy z Litwy. Rozmowa z doc. dr Kingą Geben

---

W ubiegłym roku Rada Języka Polskiego przy prezydium PAN opublikowała wytyczne dotyczące zmian zasad ortografii. Rada ogłosiła również dokument pt. *Zasady pisowni i interpunkcji polskiej*, „zbierający wszystkie przepisy, zarówno te obowiązujące, jak i uchwalone ostatnio". Zgodnie z uchwałą z dniem 1 stycznia 2026 roku opublikowany dokument „stanie się jedynym ważnym źródłem zasad ortograficznych i interpunkcyjnych" (Komunikat RJP przy Prezydium PAN z dnia 10 maja 2024 r., https://rjp.pan.pl/).

O komentarz w tej sprawie poprosiliśmy doc. dr Kingę Geben, pracowniczkę naukową Uniwersytetu Wileńskiego, filolożkę, językoznawczynię, lektorkę języka polskiego na Litwie.

Proponowane zmiany wywołały dyskusje wśród ekspertów i użytkowników języka. Jak ocenia je badaczka języka polskiego działająca poza granicami kraju?

Z ortografią mam do czynienia nie tylko podczas zajęć z kultury języka polskiego na polonistyce Uniwersytetu Wileńskiego – układam również dyktanda dla społeczności polskiej na Litwie. W corocznym konkursie, organizowanym tradycyjnie przez Dom Kultury Polskiej w Wilnie, bierze udział około 100 uczestników. W 2021 roku tekst dyktanda nawiązywał do postaci i wydarzeń związanych z Konstytucją 3 maja. W 2022 roku motywem przewodnim była 200. rocznica śmierci Józefa Rufina Wybickiego, a w 2023–230. rocznica urodzin Aleksandra Fredry[1]. Jak podkreślają sami uczestnicy, rywalizacja w tradycyjnym dyktandzie to nie tylko sprawdzian ortograficzny, lecz także okazja do nauki historii i refleksji nad językiem ojczystym. Niestety, w 2024 roku zrezygnowano z organizacji dyktanda w związku z zapowiedziami planowanych zmian. Te zmiany trochę były jak grom z jasnego nieba, ponieważ nie spodziewaliśmy się, że mogą dotyczyć tak ważnych rzeczy.

Które z proponowanych zmian mogą sprawić najwięcej kłopotów osobom, które posługują się językiem polskim na Litwie?

Szkolnictwo polskie na Litwie stara się nadążać za zmianami. Język polski dla społeczności polonijnej pełni również funkcję emocjonalną, ludzie są przywiązani do tradycyjnej pisowni, do zapisu, do polskich znaków. Sam zapis ma

wartość. Pisownia „nie” z przymiotnikami w stopniu wyższym i najwyższym osobno – teraz ta reguła będzie trudna do wykorzenienia, ale jest chociaż jasno opisana. Natomiast w imieniu własnym i innych polonistów bardzo proszę o jasne i precyzyjne reguły dotyczące użycia wielkiej litery. Konieczne jest szczegółowe opisanie różnych sytuacji – także tych, które są obce językowi polskiemu – ponieważ posługujemy się językiem polskim poza granicami Polski. Potrzebujemy jednoznacznych wytycznych dotyczących stosowania wielkiej litery w połączeniu z nazwami zaułków, placów, kościołów, klasztorów, cmentarzy, restauracji, hoteli i innych budynków użyteczności publicznej. Prasa, tłumaczenia z innych języków i codzienna praktyka językowa wymagają precyzji – nie możemy czekać z tym do początku 2026 roku. Potrzebujemy próbki zredagowanych według nowych zasad tekstów w różnych stylach użytkowych, np. z uwzględnieniem zapisu języka potocznego, dialogów, byśmy mogli je omówić i dostosować do naszych realiów.

Co z punktu widzenia ośrodków polonistycznych działających na Litwie może sprawić najwięcej problemów przy wprowadzaniu zmian?

Zmiany wprowadzane w Polsce muszą być odpowiednio wcześniej przygotowane, byśmy mogli uwzględnić je w podręcznikach i materiałach metodycznych na Litwie. Nie możemy dopuścić do sytuacji, w której pojawią się komentarze, że nie znamy polskiej ortografii, nie możemy czegoś precyzyjnie przetłumaczyć, że zmiany nie zostały jeszcze wprowadzone w podręcznikach. Czy będziemy w stanie właściwie ocenić uczniów podczas egzaminu? Jakie wyjaśnienia liczby błędów w rozprawce w kontekście uwzględniania wyników z języka polskiego jako maturalnego na Litwie mogą przekonywać ekspertów w Litewskiej Narodowej Agencji Oświaty? Odwołanie się do reformy i naszego nieprzygotowania jest po prostu bezpodstawne. W ten sposób język, który nie ma nowych podręczników i przygotowanych nauczycieli, traci prestiż, traci swoją moc wobec innych języków. Tego są świadomi nasi studenci. Zareagowaliśmy już w listopadzie 2024 r., np. pojawił się na ten temat artykuł w prasie naszego studenta Daniela Daukszewicza[2], który już pół roku temu sygnalizował trudność w przygotowaniu materiałów do naszych szkół.

Przyjęcie niektórych zmian z pewnością będzie wymagało wysiłku ze strony osób, dla których polski jest pierwszym językiem. Jak w ocenie glottodydaktyczki zmiany wpłyną na nauczanie języka polskiego jako obcego?

Bardzo dbamy o prestiż języka polskiego. W szkołach nauczyciele uczą szacunku i miłości do słowa ojczystego. Wprowadzane zmiany nie mogą jednak odbywać się kosztem niejasnych dla uczniów rozmów o reformie, której przyczyn sami do końca nie rozumiemy. Nauczanie języka polskiego jako obcego może być łatwiejsze w krajach anglojęzycznych, natomiast na Litwie, gdzie system ortografii jest jasny, restrykcyjny i jednolity, zmiany w zapisie wielką literą stanowią poważne wyzwanie. W litewskiej ortografii wielką literą zapisuje się wyłącznie pierwszy wyraz w nazwach wielowyrazowych. Dlatego zapis wielką literą takich wyrazów jak kościół, klasztor czy most będzie dla Litwinów ogromnym zaskoczeniem. Pisownia nazw narodowości wielką literą zawsze była trudnym elementem w nauczaniu osób uczących się języka polskiego jako obcego na Litwie. Teraz wielką literą mają być

zapisywani również mieszkańcy miast, wsi i osiedli, co całkowicie nie odpowiada zasadom litewskiej ortografii.

Co jest potrzebne na dziś, aby móc bez kłopotów wprowadzić zmiany w kształceniu polonistycznym i przygotować uczniów i studentów do zmian?

Przede wszystkim potrzebne są materiały dydaktyczne: zbiory dyktand, nowe podręczniki, na przykład poprawione wydanie „Nie ma róży bez kolców”. Mamy nadzieję, że zmiany nie okażą się tak bolesne, jak obecnie się to wydaje, i że sprawnie przejdziemy do stosowania nowych zasad, takich jak zapis: *dzwonnica/ Dzwonnica Kościoła Świętej Anny i park/Park Klasztoru Bernardyńskiego*.

Dziękuję za rozmowę.

Dr Kinga Geben jest docentem w Centrum Polonistycznym Uniwersytetu Wileńskiego. Studiowała polonistykę na Uniwersytecie Warszawskim (1992–1997), tam też zrealizowała studia doktoranckie i obroniła pracę doktorską pod kierunkiem prof. dra hab. Stanisława Dubisza. Jej zainteresowania naukowe to: socjolingwistyka, dydaktyka języka, kultura języka polskiego. Publikacje dotyczą głównie problematyki funkcjonowania polszczyzny Polaków litewskich (https://web.vu.lt/flf/k.geben/puslapio-pavyzdys/).

---

[1] Autorskie teksty dyktand są dostępne na stronach: https://kurierwilenski.lt/2021/11/18/dyktando-na-czesc-konstytucji-3-maja/; https://l24.lt/pl/kultura-pl/item/398185-dyktando-sprawdz

[2] D. Daukszewicz, Ortografia na nowo: czy ogłoszone zmiany wpłyną na naukę języka polskiego na Litwie?, https://kurierwilenski.lt/2024/11/25/ortografia-na-nowo-czy-ogloszone-zmiany-wplyna-na-nauke-jezyka-polskiego-na-litwie/

Słowa kluczowe: Wilno, ortografia, Litwa, Uniwersytet Wileński

Rozmówca: Kinga Geben
Rozmówca: Piotr Bordzoł